

Text och arbete i den nya ekonomin

Här söks medel för ett projekt som syftar till att fördjupa förståelsen av medieringsprocesser i arbetssituationer. Utgångspunkten är att man i det så kallade kunskapssamhället, där symboler tenderar att bli ett lika vanligt arbetsobjekt som ting och där snart sagt alla anställda involveras i organisationens diskurs om sig själv, kan förvänta sig att alltmer av kunskapsbildandet och lärandet blir textmedierat, och att texter därmed blir den gemensamma länken mellan människor med olika roller och perspektiv i en verksamhet eller arbetssituation. Projektet¹ har fått planeringspengar inom ramen för den särskilda satsningen LinKS.

I det postindustriella samhället skapas värde i allt högre utsträckning genom teoretisk utbildning och nischad produktion av tjänster. Tillgång till och kontroll över information är här viktigare än makt över produktionsmedlen (Hansen & Orban 2002:14 ff). Gee, Hull & Lankshear (1996) beskriver dagens samhälle och arbetsliv med hjälp av uttrycket "the new capitalism" (jfr. även Fairclough 2003) som kan översättas med den nya kapitalismen eller *den nya ekonomin*, vilket är det uttryck som kommer att användas här. Begreppet *kunskapssamhälle*, "knowledge society" ingår enligt dessa forskare som en viktig del i den nya ekonomins beskrivning av sig själv – en beskrivning som de finner helt adekvat. Den nya ekonomin och *den nya arbetsordningen*, "the new work order", sätter kunskap i fokus på mer än ett sätt. Kunskap är inte bara ett symbolbegrepp i den diskurs som formar den nya ekonomin (mer om detta nedan). Den nya arbetsordningen innebär också rent faktiskt förändrade krav på kunskaper hos arbetare: "Knowledge now goes out of date too fast to rely on what you have learned in school, including college. Furthermore, 'academic', 'specialist' knowledge (...) is deeply problematic amid the complex systems of our contemporary and fast changing world" (Gee, Hull & Lankshear 1996:5).

Vad som är användbar kunskap är alltså inte längre givet, vilket ställer till det för utbildningsinstitutionerna och bidrar till fokuseringen på det så kallade livslånga lärandet. Ytterligare en egenskap hos den nya arbetsordningen, som också får konsekvenser för kunskap och lärande, är att arbetskraftens struktur förändras. Den gamla ekonomin ("old capitalism") byggde på anställda av två typer: lågkvalificerade arbetare som anställdes "from the neck down" för att utföra enkla uppgifter, och mellanchefer, "middle managers", som övervakar den okvalificerade arbetskraften och fattar nödvändiga beslut. Den nya ekonomin kännetecknas dels av allt färre mellanchefer, dels av en helt ny typ av arbetare, som använder även sitt huvud. Denna nya arbetare skapas till stor del diskursivt: genom att företaget öppet formulerar sina mål och värderingar och gör arbetarna delaktiga i dem.

The logic of the new work order is that the roles and responsibilities of the middle [managers] will pass to the front-line workers themselves (formerly, the bottom of the hierarchy). Workers will be transformed into committed 'partners' (...). (Gee, Hull & Lankshear 1996:29–30)

I en arbetsordning där diskurs² är en sådan viktig kraft finns det anledning att tro att en allt viktigare del av arbetet är att kommunicera, och när organisationerna blir allt större och kraven på effektivitet ökar finns det goda skäl att anta att kommunikationen framförallt innebär att använda och tolka texter. Fairclough (2003) uttrycker det:

¹ Då under namnet *Medierat lärande. Om den semiotiska konstruktionen av kunskap i vardagliga arbetstexter*.

² Diskurs definieras här i enlighet med Gee, Hull & Lankshear 1996:10 som sätt att tala, lyssna, läsa, skriva, handla, kommunicera, tro, värdera samt använda verktyg och ting i speciella sammanhang, vid specifika tidpunkter för att därigenom konstruera en viss social identitet. Se vidare avsnittet om teoretiska ramar.

”The common idea of new capitalism as a ’knowledge-based’ or ’knowledge-driven’ socio-economic order implies that it is also ’discourse-driven’, suggesting that language may have a more significant role in contemporary socio-economic changes than it has had in the past.” (Fairclough 2003 [manus, s. 2])

Specifika mål

Det planerade projektet syftar till att undersöka skrivna texters roll i den så kallade nya arbetsordningen. En utgångspunkt är att alltför yrken rymmer så kallat symbolanalytiskt arbete (se nedan) och projektet syftar bland annat till att mer på djupet förstå de villkor som genererar sådant arbete. Ett annat mål är att fånga hur konstruktionen och rekonstruktionen av arbetsrelaterad kunskap sker i texter som används av personer med olika roller i en organisation. Det mest övergripande syftet är att utforska de sammanhang som involverar textanvändning i verksamheter som kan sägas ha kommit olika långt i utvecklingen mot den nya arbetsordningen – en arbetsordning som alltså antas kännetecknas av vad som ibland kallas plattare organisation, dock ofta paradoxalt nog kombinerad med stark centralstyrning. En del av projektet fokuserar mer explicit lärandeprocesser över tid och syftar till att beskriva ett antal individers utveckling mot att behärska en verksamhets skriftliga medierande redskap (begreppet förklaras närmare under Teori).

Områdesöversikt

I inledningen användes Gee, Hull & Lankhears (1996) resonemang om den nya arbetsordningen för att teckna den mest övergripande ramen för projektet. Fler forskare och debattörer har beskrivit den förändring arbetslivet genomgått de senaste decennierna – och fortfarande genomgår. Reich (1994) lanserar tre kategorier som han menar kan beskriva det mesta av dagens och framtidens arbete.³ För det första talar han om *rutinmässiga produktionstjänster* som innefattar repetitiva uppgifter i en på förhand bestämd produktionsprocess, men också rutinmässiga förmansuppgifter liksom rutinmässig granskning och kontroll av underordnade. Denna typ av arbete byggde enligt Reich upp det traditionella industrisamhället, men de finns även i stor utsträckning i den moderna IT-sektorn. Nästa kategori är *persontjänster*. Även här kan uppgifterna vara rutinmässiga och repetitiva, men den stora skillnaden är att de utförs av en individ för en annan, och alltså inte säljs på vad Reich kallar världsmarknaden. De som utför persontjänster står i direkt kontakt med de personer de utför tjänsterna åt. Den tredje kategorin är *symbolanalytiska tjänster*, vilket innefattar sådant som att identifiera och lösa problem, sammanställa uppgifter och resultat. Dessa tjänster kan köpas och säljas på världsmarknaden (och kräver alltså inte direkt, individuell kontakt med kunden) men de är inte standardiserade varor.

Ytligt sett liknar Reichs grupper tre andra kategorier som länge använts inom arbetslivsforskning, där arbete kategoriseras utifrån huvudsakligt arbetsobjekt: människa (M), ting (T) eller symbol (S) (Kohn & Schooler 1985, Härenstam m.fl. 1999). Reichs begrepp bör dock förstås som mer dynamiska, eftersom de utgår från lokala roller i den faktiska verksamheten, snarare än från individers utbildning eller från formella yrkesbeteckningar. En av Reichs poänger är att traditionella yrkeskategorier ofta är föråldrade, och snarast döljer individers verkliga funktioner i ekonomin. Ett exempel är ”försäljare”, som enligt Reich kan höras hemma i alla tre kategorierna: ”Några försäljare fyller stipulerade kvoter och ingenting mer, andra ägnar mycket av sin tid åt att utföra persontjänster och andra identifierar problem på samma sätt som dyra konsulter i företagsledning går till väga.” (Reich 1994:160.)

Det är inte heller så att alla professionella⁴ är symbolanalytiker, menar Reich. Han nämner exempelvis jurister som sysselsätter sig med att ”mala ut samma gamla testamenten, avtal och

³ Denna beskrivning utgår från förhållanden i USA, men torde ha relevans även för Sverige.

⁴ Professionell är en term som främst i USA används för att beteckna vissa akademiska yrken. Termen är inte central för projektet, men förekommer ofta i den litteratur som refereras.

skilsmässor gång på gång, bara med namnen utbytta” liksom om revisorer som ”gör slentrian-redovisningar utan att deras hjärnbark sätts i den ringaste verksamhet” (s. 160). Mycket talar alltså för att Reichs tre arbetsbeteckningar snarast ska ses som verksamhetsroller (se nedan om teori), vilket gör resonemanget väl lämpat för en undersökning av mediering av kunskap i specifika verksamheter i ett föränderligt arbetsliv. Det förefaller vidare vara rimligt att ibland tala om symbolanalytiskt *arbete*, även om det övergripande målet för detta inte är att producera symbolanalytiska *tjänster*. I själva verket skulle en åtskillnad mellan arbetets lokala verksamheter och dessas mål å den ena sidan och arbetets övergripande mål å den andra kunna hjälpa till att problematisera och fördjupa förståelsen av textanvändningens roll.

Klar relevans för det planerade projektet har det pedagogiska perspektiv som ansluter till verksamhetsanalys och sociokulturella teorier. Här kan nämnas Säljös studier av artefakter som redskap för naturvetenskapligt lärande (se exempelvis Säljö, Schoultz & Wyndhamn 1999) men också den tvärvetenskapliga interaktionsforskning som under lång tid bedrivits vid Tema kommunikation vid Linköpings universitet. Här har framförallt samtal i organisationer studerats, med ett speciellt fokus på vad som brukar kallas institutionella samtal, dvs. samtal mellan professionella och lekmän eller samtal mellan personer med olika professioner. (Se exempelvis Linell 1998a för ett resonemang om det forskningsfält som på engelska kallas ”discourse in the professions”). I analyserna av dessa samtal mellan personer med olika verksamhetsroller och olika perspektiv fokuseras bland annat *rekontextualisering* som av Linell (1998a) definieras som ”the dynamic transfer-and-transformation of something from one discourse/text-in-context (...) to another” (s. 144–145). Med få undantag är det rekontextualiseringsprocesser i muntliga samtal som studerats, och det har ännu inte gjorts någon mer omfattande studie av hur skriven text används i interaktionskedjor eller i verksamheter där personer med olika perspektiv och verksamhetsroller deltar. Möjligen hänger detta ihop med en ganska etablerad syn på skrivna texter som stabila och monologiska,⁵ och en syn på skrivna texters roll i arbetslivet som relativt fastlagda och entydiga. Huvudparten av de undersökningar som gjorts av arbetslivets skrivna texter har också gällt stabila, professionella genrer som affärsbrev (exempelvis Bhatia 1993).

Det planerade projektet ansluter sig till vad som ofta kallas New Literacy Studies, ett perspektiv på skriftbruk som socialt situerat (se exempelvis Street 1993). Detta perspektiv har vuxit fram som en motkraft mot den autonoma synen på skriftkultur och skriftkompetens, och för att ytterligare understryka det situerade och mångfunktionella har forskare inom denna inriktning framförallt inriktat sig på att studera skriftenvändning utanför institutioner som skola och arbetsliv. Metoderna har varit etnografiska och det skriftbruk man funnit har förankrats i människors vardagliga sociala praktiker (exempelvis Barton & Hamilton 1998). Detta perspektiv har dock också kommit att få inflytande i forskning om läsande och skrivande i arbetet, bland annat i USA men även i Storbritannien. I antologin *Changing work, changing workers* (red. Hull 1996) ställs idéerna från New Literacy Studies mot det sedan länge dominerande paradigmet inom forskning om så kallad Workplace Literacy, där skriftkompetens setts som något individuellt och absolut, frikopplat från specifika verksamheter. Av naturliga skäl fokuserar därför Hull och hennes kollegor på samma yrkesgrupper som tidigare beskrivits som illitterata eller åtminstone otillräckligt skriftkompetenta, detta för att påvisa komplexiteten i den verksamhetsanknutna skriftenvändning som dessa individer behärskar. (För en översikt över fältet, se Holland, Frank & Cooke 1998.)

Det snart avslutade projektet *Skriftbruk i arbetslivet*, som under 2002–2004 finansierats av VR (HS)⁶, har kunnat visa att skrivna texter idag spelar en viktig roll även i yrken som normalt inte betraktas som skriftorienterade. Projektet utgick från uppdelningen i M-, T- och S-yrken och sorterar medvetet bort S-yrkena, eftersom dessa kunde förväntas vara akademiska

⁵ Linell påpekar dock att ett sätt att studera intertextualitet är genom mångröstade texter (1998:150–151).

⁶ Diarienummer 2001-4720.

och mer traditionellt skriftburna. Dock visade fallstudierna hur exempelvis betongarbetare deltog i en verksamhet som gick ut på att söka information dels i en ritning och dels i en armeringsspecifikation, omtolka den och skapa en ny text (Karlsson 2003b) – något som måste ses som symbolanalytiskt arbete. Dock är det inte betongarbetarnas främsta uppgift att producera symbolanalytiska tjänster, utan när deras symbolanalytiska arbete utförs sker det inom ramen för en övergripande byggverksamhet där rätten att producera texter är starkt centraliserad (till aktörer som arkitekten och den tekniska konstruktören, vilkas uppgift är just att producera symbolanalytiska tjänster). Detta innebär dock att andra aktörer tvingas till långtgående rekontextualiseringsprocesser där textens manifesta meningsstruktur måste brytas upp och tolkas om för att bli ett uttryck för kunskap som är relevant för dem (Karlsson 2003a).

Vad det planerade projektet vill bidra med är ett perspektiv som kan visa hur de ”professionellas” och de ”icke-skriftorienterade” arbetarnas skriftbruk förenas i flertalet verksamheter i dagens arbetsliv. Projektet *Skriftbruk i arbetslivet* har visat att samma text används i flera angränsande verksamheter på olika sätt och i olika funktioner. För att fånga hur detta går till måste vi bryta den skenbara barriären mellan S-yrken å ena sidan och M- respektive T-yrken å den andra, och studera de olika aktörerna som deltagare i samma verksamhet eller verksamhetssystem, men med olika roller och fokus på olika delar.

I dagsläget finns ett antal pågående projekt som har beröringspunkter med vad som planeras här. Vid Tema kommunikation i Linköping arbetar Per Linell och Charlotte Magnuson med att beskriva samarbete och ansvarsfördelning inom team verksamma i vården. Bland annat har man här identifierat ett behov av en utvecklad förståelse för rekontextualiseringsprocesser inom vårdirken och -verksamheter som inte traditionellt setts som skriftorienterade. Vid Institutionen för nordiska språk i Stockholm driver Gunilla Jansson ett projekt om det kollaborativa skrivandet i heterogena studentgrupper på ingenjörsutbildningen. I Lancaster, Storbritannien, finns David Barton och forskningsmiljön Literacy Research Group med vilka kontakter etablerats sedan tidigare. I vårt nätverk ingår även Per-Anders Forstorp vid Nada, KTH, vars VR-finansierade projekt ”GLIO”⁷, om lärande i gränsöverskridande utbildning, har klar relevans för projektet. Projektet planerar ett fortlöpande utbyte med Forstorp och hans arbete.

Projektbeskrivning

Teori

Projektet hör hemma i en övergripande teoretisk ram där kunskap ses som socialt konstruerad (Berger & Luckmann 1966) och där lärande antas ske i direkt relation till konkreta situationer i specifika verksamheter, som i sin tur ingår i vidare sociala och kulturella sammanhang. Ett annat grundantagande är att kunskap och diskurs är tätt sammanflätande, och i själva verket svåra att skilja åt, vilket innebär att kunskapskonstruktion och lärande per definition är medierade fenomen. Den centrala frågeställningen för projektet är alltså inte *om* lärande i arbetslivet är medierat, utan *på vilket sätt* det är det i olika sammanhang, och vilken roll *texter* har i detta. *Lärande* får i detta sammanhang en vidare innebörd än det har i allmänspråket, och kan likställas med utvecklingen mot att behärska en verksamhet i allmänhet och verksamhetens redskap i synnerhet (jfr. Säljö 2000:97 ff).

Den sociokulturella synen på kunskap och lärande är alltså tätt förknippad med begreppet *verksamhet* (se exempelvis Säljö 2000:137–141). Inom samtalsforskning (se exempelvis Linell 1998b för en översikt) används begrepp som aktivitet eller verksamhet för att beskriva kontexten i vilken interaktionen äger rum. I ett senare arbete resonerar Linell (2002) om verksameters olika dimensioner. Dessa kan vara relativt kontextuella och innefatta sådant som ramar, syften, deltagare, plats, medium etc, eller relativt diskursinterna som exempelvis typisk

⁷ Diarenummer 2003-4364.

dagordning, fasstruktur och deltagarstruktur. Ytterligare aspekter rör intertextualitet och relationer till större sociala strukturer, ungefär vad man kan kalla sociokulturell kontext. Säljö (2000:137–138) föreslår, med utgångspunkt hos psykologen Leontiev, att verksamheter kan förstås som fenomen på olika nivåer, från den mest övergripande nivån *verksamhetssystem*, via specifika *handlingar*, till konkreta, ofta rutinartade *operationer*. (Se vidare Metod.)

En viktig del av verksamhetsteorin är idén om mediering. Människors verklighetsuppfattningar har ju inte direkt kontakt med varandra, utan måste på ett eller annat sätt uttryckas för att social interaktion – och därmed verksamheter – ska kunna uppstå. Wertsch (1998) hävdar att "...almost all human action is mediated" (s. 25), och menar att människor för sin sociala interaktion använder materiella *medierande redskap*, vilka kan vara konkreta objekt, men även mer flyktiga tecken såsom det talade språket (som ju är materiellt genom att det är uppbyggt av ljudvågor, som så att säga "finns" i det yttre, i sinnevärlden). I förlängningen är det dock svårt att se var det materiella redskapet slutar och var tänkandet tar vid, och man bör förmodligen se vår verklighetsuppfattning som helt beroende av, och formad av, de medierande redskap vi använder. Även sådant som tankemönster ses då som mediering, och tänkande utan medierande redskap blir i stort sett omöjligt. (Jfr. Säljö 2000:81–82.) Typiskt för medierande redskap är enligt Wertsch att de utökar agentens handlingspotential, men att de samtidigt begränsar agentens handlingsmöjligheter. Typiskt är också att begränsningarna blir synliga först när agenten bytt redskap och kan se tillbaka på det gamla ur ett nytt perspektiv.

Begreppet medierande redskap har även använts av flera språkvetare (jfr. Scollon 2001). I en avhandling i nordiska språk som blir färdig under 2004 använder Blåsjö (uu) begreppet medierande redskap för att beskriva studenters insocialisering i det ämnesanknutna skrivandet vid två universitetsinstitutioner. Några av de medierande redskap hon urskiljer är resonemang, modell, förklaring och jämförelse, vilket öppnar för tanken att medierande redskap kan definieras på olika nivåer: dels språket som sådant, dels olika språkliga enheter – och de tankeoperationer de förknippas med. (Mer om detta under Metod.) Blåsjö använder sig också av Wertsch begrepp *appropriering* för att beskriva den process där studenterna gör de medierande redskapen till sina.

Det finns anledning att anta att den nya ekonomins viktigaste medierande redskap är *diskursiva*, dvs. bara indirekt materiella och mer subtilt verkande (jfr. Gee, Hull & Lankshear 1996, Fairclough 2003). I det planerade projektet är det texter som står i fokus eftersom vi ser texter som den kanske viktigaste manifestation av samhällets diskurser. Texter förstås här som en särskild sorts yttranden – nämligen sådana som inom en kultur har ett speciellt kulturellt värde (Berge 1999). Att ordet text i allmänspråket närmast betyder 'skrivna ord på papper' säger snarast något om vilka semiotiska resurser som favoriserats historiskt i vår kultur (jfr Kress & van Leeuwen (2001)). Det finns dock ingenting som hindrar att kulturellt uppburna yttranden skapas genom andra meningsbärande uttryck. Exempelvis har projektet *Skriftbruk i arbetslivet* kunnat konstatera att flertalet av arbetslivets texter är utpräglat multimodala (Karlsson 2003a, 2003b, Karlsson & Ledin 2004).

När man talar om texter på arbetsplatser talar man inte sällan om *genrer*. Begreppet används ofta av sociosemiotiskt orienterade språkforskare för att förankra texter kontextuellt. Genre förstås allmänt som en brukarkategori – det är en texttyp som är igenkänd och ofta etiketterad av den som använder den. (Ledin 1996) Brukarorienteringen och förankringen i verksamheten gör att den som letar efter genrer på en arbetsplats snarast får syn på arbetsplatsens textpolitik, eller den hierarki som avgör vem som får eller förväntas skapa viktiga texter (Winsor 2002, jfr. Karlsson 2002). Winsor (2002) beskriver det som att vissa personer (i hennes studie ingenjörerna) uppfattas som representanter för organisationen medan andra (teknikerna) uppfattas som enskilda individer. Vad som får genrestatus eller inte hänger ihop med denna distinktion: det som förknippas med organisationen uppfattas som generiskt och det som skrivs av "individer" uppfattas som unikt – oavsett hur tillfälligt eller regelbundet själva

textmönstret visar sig vara. I detta perspektiv så sätt skulle man kunna tala om genrer i sig som ett slags medierande redskap med starkt symbolvärde.

Metod

Projektet kommer att bygga på fallstudier, och den viktigaste enheten för analys är *verksamheten*. I en av fallstudierna står dock *individer* och deras socialiseringsprocess i fokus. Första steget i forskningsprocessen är observation med integrerade intervjuer. Observationerna har tre övergripande syften:

- 1) Att karakterisera verksamheten. Här tar vi hjälp av uppdelningen i nivåerna *verksamhetssystem*, *handlingar* och *operationer* (jfr. Säljö 2000:138).
- 2) Att finna olika verksamhetsroller och avgöra vem eller vilka som utför symbolanalytiska arbetsuppgifter i vilka sammanhang (handlingar och operationer).
- 3) Att identifiera de medierande redskapen och samla in centrala texter

Observationerna kommer att dokumenteras genom fältanteckningar och – när de medierande redskapen identifierats och användningen ringats in – genom videoinspelning av vissa återkommande handlingar och operationer. Som komplettering och för deltagarkontroll kommer intervjuer att genomföras i nära anslutning till observationerna. De personer som observerats kommer då att få läsa de renskrivna fältanteckningarna och se inspelningarna för att kunna kommentera sitt handlande och sin användning av de medierande redskapen. Härigenom hoppas vi få syn på pågående lärande- och approprieringsprocesser.

Analysen av texterna kommer att ske i dialog med analys av inspelningar och andra observationsdata enligt följande modell:

- 1) Texten som helhet studeras som ett medierande redskap. Detta innebär i praktiken en kartläggning av verksamhetens genresystem, men även texter som inte har genrestatus, eller som kan ingå i ett ”dolt” genresystem, bör uppmärksammas.
- 2) Medierande redskap i texterna studeras (jfr. Blåsjö uu). Här används bland annat begrepp från den funktionella grammatiken (Halliday 1994, jfr. även Karlsson 2003a, 2003b)
- 3) Rekontextualiseringsprocesser: Här studeras interaktionskedjor och specifika läsningar och omtolkningar från skrift till tal, till ny skriven text etc. Linells (1998a) begrepp ”intratextual”, ”intertextual” och ”interdiscursive” tillämpas.

Genomförande

Två personer kommer att arbeta i projektet under tre år: Anna-Malin Karlsson och Stina Hållsten. Karlsson kommer att genomföra tre avgränsade fallstudier samt stå för huvuddelen av planeringen och avrapporteringen, medan Hållsten kommer att arbeta med en longitudinell delstudie under hela projektperioden.

	2005	2006	2007
Karlsson	Planering Fallstudie 1	Fallstudie 2 Jämförelse	Fallstudie 4 Summering
Hållsten	Fallstudie 3 →		

Fallstudierna 1 och 2 är tänkta att kontrastera en mer traditionell verksamhetsstruktur mot den nya arbetsordning som beskrivs i litteraturen. Tanken är alltså att studera verksamhetssystem som befinner sig på olika stadier i den utveckling som bland andra Hull, Gee & Lankshear (1996) och Reich (1994) beskriver. Inför valet av arbetsplatser krävs därför en utredning av vilka egenskaper eller kriterier som bäst beskriver utvecklingen i Sverige. En jämförelse mellan dessa två fallstudier avslutar den första delen av projektet.

Hållstens fallstudie 3 bygger på delvis insamlade data. Studien är en avgränsad del av ett avhandlingsarbete med det övergripande syftet att beskriva vad ingenjörer läser och skriver i sitt arbete och hur (och var) de lär sig använda yrkets centrala medierande redskap. Intervjuer med tre nyutexaminerade ingenjörer har genomförts under deras första yrkesverksamma år, och dessa data – liksom texter insamlade under studietiden – ligger nu till grund för analysen av deras dagliga textanvändning liksom av själva texterna. Komplettering kommer dock att ske, enligt den ovan beskrivna metoden. Studien vill besvara frågor som: Hur kommer informanternas grad av insocialisering till uttryck i den textanvändning de är iblandade i? Lär de explicit av mer erfarna kollegor eller tar sig approprieringen andra uttryck?

Den fallstudie som påbörjas sist (4) är tänkt att fördjupa förståelsen av de skriftbruk som individerna i Hållstens studie är inblandade i, detta genom en studie av en eller ett par av dessa ingenjörers arbetsrelaterade verksamheter efter mönster från fallstudierna 1 och 2. Fallstudierna 3 och 4 kompletterar då varandra genom att den tredje ger ett mer utbyggt individuellt perspektiv, vilket dessutom synliggör utveckling över tid, medan den fjärde vidgar bilden av de verksamheter och kontexter just dessa ingenjörer arbetar i.

Preliminära resultat

Frågan om var och när symbolanalytiskt arbete sker var inte aktuell för projektet *Skriftbruk i arbetslivet*, men de översiktliga studier av skriftbrukets art och roll som där gjordes ger ändå en viss grund för att tro att det i de flesta arbeten kan förekomma verksamheter där symboler måste hanteras, formuleras om, tolkas i nya sammanhang eller där erfarenheter måste föras vidare i form av texter vars utformning är av största vikt och föremål för diskussion och överväganden, vilket redan nämnts. Projektets resultat kan i viss mån tolkas i nytt ljus genom de begrepp som presenterats här på sätt som skisserats ovan.

Hållstens arbete har så långt visat att den av hennes informanter som haft en mentor, och som därigenom fått explicit hjälp med att integreras i verksamheten, är den som upplever sig bäst behärska verksamhetens medierande redskap. Generellt upplever dock informanterna att de varken känner igen textmönster eller skrivandets villkor från sin utbildning, utan måste lära om och lära nytt i hög utsträckning (Hållsten 2002).

Betydelse

Fairclough skriver "(...) discourse analysis has an important contribution to make to research on the transformations of capitalism" (2003 [manus, s. 2]). De diskursanalytiska verktygen i kombination med ett etnografiskt arbetssätt gör att projektet kommer att ge ny kunskap om hur man faktiskt arbetar i konkreta verksamheter i den nya arbetsordningen, samtidigt som vi mer specifikt kommer att kunna visa hur diskursen, här i form av texter, skapar mening i dessa kommunikativt komplexa processer. Den utbildningsvetenskapliga relevansen diskuteras i bilaga D.

Personal och medfinansiering

Anna-Malin Karlsson kommer att arbeta halvtid av tjänst inom projektet. Hon deltog i det nämnda projektet *Skriftbruk i arbetslivet* och kan därmed dra nytta av metodologiska erfarenheter därifrån, liksom av upparbetade kontakter med arbetslivsföreträdare samt med arbetslivsforskare och skriftbruketsforskare i Sverige och internationellt. Parallellt arbetar Karlsson med undervisning och kursutveckling inom områden med stor relevans för projektet (Språkkonsultinjen, KOLA⁸ samt Praktisk svenska). Karlssons medverkan medfinansieras genom forskning i tjänsten (30 % av heltid) av Institutionen för nordiska språk, SU.

⁸ Kursen *Kommunikation, organisering, lärande i arbetslivet* som ges i samarbete med Företagsekonomiska institutionen och Pedagogiska institutionen, SU.

Även Stina Hållsten kommer att arbeta halvtid av tjänst inom projektet. Hennes medverkan utgör den avslutande delen av ett pågående avhandlingarbete i nordiska språk. Hållsten har mångårig erfarenhet av att undervisa ingenjörstudenter i skrivande och kommunikation vid Nada, KTH. Hennes deltagande medfinansieras av Nada genom tillhandahållande av biträdande handledare, samt av Institutionen för nordiska språk genom huvudhandledaren Strand (se nedan) samt genom övriga kostnader för Hållstens forskarutbildning.⁹

Övriga medverkande forskares bidrag

Hans Strand medverkar som handledare för Stina Hållsten och finansieras av Institutionen för nordiska språk, SU. Strand är professor i svenska, särskilt nusvenska, och bedriver för projektet relevant forskning om akademiskt skrivande i ett insocialiseringsperspektiv.

Forskningsetisk bedömning

Projektet kommer att följa gängse etiska krav på information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande vilket innebär att både de enskilda informanterna och ansvariga på arbetsplatsen informeras om projektets syfte och uppläggning. Uppgifter om personer och arbetsplatser behandlas konfidentiellt, och vi respekterar om någon vill avbryta sin medverkan. Insamlade data kommer endast att användas för vetenskapliga syften, och textexempel kommer endast att publiceras med samtycke. Projektet kommer inte att använda sig av eller lägga upp dataregister över personer.

English summary

The project aims at investigating the role played by written texts in the new work order, as symbolic artefacts and mediators of knowledge and experience. One point of departure is the fact that an increasing number of occupations involve what might be called symbol-analytic work, i.e. the interpretation of signs, mainly through reading and writing. We want to study the activities and roles that involve such work, and thereby reach a deeper understanding of how discourse works in what is sometimes called the new capitalism. Related to this is the exploration of how (written) discourse is used in the construction and re-construction of work-related knowledge in interaction between people with different occupational backgrounds and different roles in the organization. Research into communication in working life often focus on either professional texts and interaction or on so called blue collar work. In this project we are rather interested in the encounters between “white collars” and “blue collars”, the interaction processes where meaning is negotiated and different perspectives meet. According to earlier research, written texts are likely to play a crucial part in these processes. In the project, ethnographic fieldwork will be combined with interviews and analysis of texts and conversations. Theoretically, it belongs in a multi-disciplinary field where New Literacy Studies meet socio-semiotic discourse analysis and socio-cultural theories of learning. Important concepts are activity, mediational means and re-contextualization.

Referenser

- Barton, David & Hamilton, Mary. 1998: *Local literacies. Reading and writing in one community*. London: Routledge.
- Bhatia, Vijay K. 1993: *Analyzing genre. Language use in professional settings*. London/New York: Longman.
- Berge, Kjell Lars. 1999. Noen textvitenskapelige betraktninger omkring studiet av tekster, kulturer og ideologier i dansk-norsk 1700-tall. *ARR. Idéhistorisk tidskrift*. 4 (1999). S. 72–79.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 1966: *The social construction of reality. A treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin.
- Blåsjö, Mona. Uu: *Studenters skrivande i kunskapsbyggande miljöer. En diskursanalytisk studie i akademiskt skrivande inom historia och nationalekonomi*. [Preliminär titel, avhandlingsmanus.]

⁹ Hållsten är antagen som doktorand vid Institutionen för nordiska språk sedan 1993.

- Fairclough, Norman. 2003: "Critical discourse analysis in researching language in the new capitalism: Overdetermination, transdisciplinarity and textual analysis." I: Young, L. (red.): *Systemic linguistics and critical discourse analysis*. New York: Continuum.
- Gee, James Paul, Hull, Glynda & Lankshear, Colin. 1996: *The new work order. Behind the language of the new capitalism*. Boulder: Westview Press.
- Hansen, Lars H. & Orban, Paul (red.). 2002: *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.
- Halliday, M. A. K. 1994. *An introduction to functional grammar. Second edition*. London: Edward Arnold.
- Holland, Chris, Frank, Fiona & Cooke, Tony. 1998: *Literacy and the new work order. An international literature review*. Leicester: NIACE.
- Hull, Glynda (red.). 1997: *Changing work, changing workers*. Critical perspectives on language, literacy and skills. Albany: SUNY Press.
- Hållsten, Stina. 2002: "Texten måste ha en viss dialekt" En undersökning av arbetsprocesser, skriftanvändning och inställning till skrivande på tre tekniska företag. IPLab-200, KTH, TRITA-NA-P0205.
- Härenstam, Annika, m.fl. 1999: Vad kännetecknar och innebär moderna arbets- och livsvillkor? MOA-projektet. Slutrapport 1. Yrkesmedicinska enheten. Stockholm
- Karlsson, Anna-Malin. 2002 : "Genre, hypertext och etnografiskt perspektiv. Om begrepp som hjälp och hinder i utforskningen av nya textkulturer". *Human IT*. 6:4 (2002). S. 49–70.
- Karlsson, Anna-Malin. 2003a: *Skript och texter på bygget En undersökning av vad och hur några byggnadsarbetare läser och skriver, verbalt och visuellt, i sitt arbete*. Rapport nr 2 från projektet Skriftbruk i arbetslivet. Stockholm: Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet.
- Karlsson, Anna-Malin. 2003b: *Med bilen som kontor. Om en lastbilsförarens skriftbruk, texter och skriftbruksmiljöer*. Rapport nr 3 från projektet Skriftbruk i arbetslivet. Stockholm: Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet.
- Karlsson, Anna-Malin & Ledin, Per. 2003: "Människor och ting. Om skriftens roll på äldreboendet och på bygget." I: Melander, Melander Marttala, Nyström, Thelander & Östman (red): *Svenskans beskrivning 26*. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 134-145.
- Kohn, Melvin & Schooler, Carmi. 1983: *Work and personality: an inquiry into the impact of social stratification*. New Jersey: Ablex.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo 2001: *Multimodal discourses. The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Ledin, Per. 1996: *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. Rapport nr 2 från projektet Svensk sakprosa. Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Linell, Per. 1998a: "Discourse across boundaries. On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse." *Text* 18:2. 1998. S. 143–157.
- Linell, Per. 1998b: *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Linell, Per. 2002: "Samtalskulturer: Om analys av samtal som kommunikativa verksamheter". Ms. Linköping: Tema Kommunikation.
- Reich, Robert B. 1994: *Arbete – folkens välförhållanden*. Stockholm: SNS Förlag.
- Scollon, Ron. 2001: *Mediated discourse. The nexus of practice*. London/New York: Routledge.
- Street, Brian, 1993: "Introduction: the new literacy studies". I: Street, B (red.): *Cross-cultural Approaches to Literacy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Säljö, Roger, Scoulz, Jan & Wyndhamn, Jan. 1999: "Artefakter som tankestöta. Barns förståelse av astronomiska begrepp i ett sociokulturellt perspektiv." I: Carlgren, Inger (red.): *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur. S. 155–182.
- Säljö, Roger. 2000: *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Wertsch, James V. 1998: *Mind as action*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Winsor, Dorothy. A. (2000): "Ordering Work. Blue-collar literacy and the political nature of genre". *Written communication* Vol 17, No.2. April 2000, s. 155–184.